

Ruim honderd jaar geleden hield ds. Sipke Huismans zijn eerste Friestalige preek. Dat gebeurde in Tilburg, in de mobilisatiejaren 1914-1918 het hoofdkwartier voor de geestelijke verzorging van protestantse militairen in Noord-Brabant en Limburg. De regering benoemde veldpredikers en aalmoezeniers, maar ook de kerken zelf ontplooiden de nodige initiatieven, zoals een speciale dienst voor de Friese soldaten.

Door Peter Dillingh

De Gereformeerde Kerk van Tilburg hield diensten te velde en in de stad. Daarvoor deed ze een beroep op predikanten uit het hele land. Ook ds. Sipke Huismans (1873-1924) uit Anjum werd door zijn kerkenraad uitgeleend. Hij vertrok op zaterdag 3 oktober, 's middags om half twee uit Anjum en was om elf uur 's avonds in Tilburg. De volgende dag ging hij voor in de gereformeerde kerk, terwijl collega's in de school en de bewaarschool preekten. In het Friesch Kerkblad deed hij later verslag: 'Het schijnt, dat een Fries die Gereformerd is in Friesland het ook zijn wil in Brabant. Nu daarvoor is hij dan ook Fries, om niet te zeggen Christen.'

Huismans trof om negen uur al een stampvolle kerk voor de dienst die om tien uur zou beginnen. 'De Consistorie zat vol. Binnen het doophek zat het vol. In de voorlezers-katheders zaten er een paar. Op het trapje naar de preekstoel. Onder de preekstoel. In de paden. Vol. Vol. Vol. Van de preekstoel zag ik aldra bekende gezichten.

Wij zongen: 'Hoe lieflijk, hoe vol heilgenot, / O Heer, der legerscharen God, / Zijn mij Uw huis en tempelzangen.' Dat ging, ik verzeker het u. Het was stikkend benauwd, maar er was lucht, er waren kelen om te zingen. Daar was zoo iets in van een stalen klank, ik weet het niet anders uit te drukken. De preek ging over Matth. 24 : 6-8. 'Gij zult hooren van oorlogen, enz.'

Fries

Huismans, een bekende voorvechter van het Fries, ook in de kerk, zou op maandagavond 5 oktober de soldaten toespreken in de memmetaal. 's Middags kreeg ik een brief van drie Hollanders, zeer beleefd, maar met een bedenking: zij zouden het niet verstaan, het zou bij de niet-friesche wapenbroeders misnoegen verwekken. Ik deed een beroep op hun billijkheidsgevoel: 'Overal waar gij komt hebt ge uw moedertaal, gun uw friesche broeders het kleine genot ten minste voor een enkelen avond een woord in hun moedertaal te hooren.'

Blijkbaar toonden de Hollanders zich inderdaad 'billijk', want de dienst ging door en de belangstelling was overweldigend: 'Ds. De Vries (de plaatselijke predikant, red.) opende de Kerkdeuren, en de schare berstte, perste, krong en drong naar binnen. Sommigen waren over het platte dak van de consistoriekamer geklommen en naar binnen geraakt. Het was nog voller dan den vorigen dag, indien ten minste iets dat vol is, nog voller kan worden.' De militairen die buiten hadden moeten wachten, kregen meteen na afloop een herkansing. 'Dezelfde toespraak, met andere Psalmen. Het was vermoeiend, maar aangenaam', aldus Huismans. Zo kreeg Tilburg

een bescheiden, maar eervolle plaats in de geschiedenis van de Friese Beweging.

Op pad

De volgende dag ging Huismans per rijtuig op pad langs de soldaten op oefening. Hij trof onder anderen 'een schildwacht, beentje over gezeten op een heiderugje, het geweer in zijn beide handen, moederziel alleen, gezonde blos, blauwe oogen, blond haar, zit hij er aan te denken dat het hier toch zoo heel anders is als 'op 'e âlde terp', of dat het nu zoo'n heel andere tijd is als 'yn syn bernejierrren' toen het hem zoo bang was, wanneer 'heit en mem sa fier fen hûs' waren.' Weer een dag later bezocht de dominee drie militaire tehuizen, onder meer om 'Friesche lectuur, geschenk van het Christlik Selskip for Fryske Tael- en Skriftenkennisse' te verspreiden.

Intocht van de Friezen

Op donderdagmiddag 8 oktober 1914 zag Huismans het 9e Regiment de stad binnenkomen. 'Het Regiment der Friezen! Dat was een schouwspel, zeker bijna nooit, en ook tijdens de manoeuvres niet vaak zoo te zien, het Friesche Regiment op oorlogssterkte. En dat is wat. Eerst kwam er een bataillon voorbij, en wie het niet weet, meent, dat hij dan al zoo ongeveer een regiment heeft gezien. Want het is een lange, lange reeks, dat verzeker ik u, veel langer als onze schutterij, van ge weet wel, toen we nog jong waren. Toen kwamen achtereenvolgens de andere bataillons, alle met hun mitrailleuses, door honden getrokken. Roode kruiswagens, brancards enz. Ook een batterij veldartillerie was er in de stoet, en dat is nog wat anders als een Friesche 'trouwerij' van tien of twintig wagens. Stop uw ooren dan toe en heb geduld.'

Een grote zaal

Huismans bleef nog tot de volgende zondag in de stad. Op aanraden van de politie belegde hij zijn laatste dienst in een danszaal achter een kroeg, in een zijstraat. 'Nu van zulke gelegenheden dient de politie wel op de hoogte te wezen, en dat onze gereformeerden te Tilburg dat niet wisten was geen wonder. Wij er heen. Het was inderdaad een geschikte, behoorlijk ruime, niet leelijke zaal, hoewel blijkbaar op een koopje van hout opgetrokken. Ze waren al bezig den boel op te schoonen. De eigenlijke dansvloer was uit elkaar genomen en de deelen op elkaar gestapeld, zoodat die samen een flink platform maakten. De overige ruimte zou met stoelen bezet worden.' Op zich een aardige kerkruimte dus. Maar Huismans vroeg zich wel af hoe de liederen begeleid zouden moeten worden. 'Is hier ook een orgel of piano?' - 'Neen mijnheer, die hebben we hier niet.'

‘Waar dansen ze hier dan bij, bij een strijkorkest of zoo?’ – ‘Nee, mijnheer, bij een draaiorgel.’

Nu, van dat draaiorgel konden wij billijkerwijze, dat begrepen wij wel, zoo ineens maar geen psalmen eischen. Daarom zouden we het maar zonder zooiets doen. Wat eigenlijk ook nog wel zoo gereformeerd is, vraag het den Calvinisten in Schotland maar. De menschen, die uit eerbied voor de gereformeerde traditie geen gezangen willen, moesten eigenlijk de orgelbegeleiding ook verbieden.’

Vluchtelingen

Huismans werd in Tilburg getroffen door de aanblik van grote groepen Belgische vluchtelingen die naar opvangadressen werden gebracht. ‘De treinen brachten ze bij honderden. Bij het station en in de Stationsstraat was het er vol van. Militaire auto’s bij tientallen reden af en aan om ouden, vermoeden, zwakken, vrouwen en kinderen de stad in en onderdak te bezorgen. Die loopen konden gingen bij groepen onder geleide van hulpvaardige soldaten of van padvindertjes,

soms met pakken beladen, zoo groot als zij-zelfen. En telkens wanneer weer een groep per auto of te voet naar het aangewezen kwartier ging, kwamen er waterlanders bij vluchtelingen, die gingen en bij toeschouwers, die daar stonden in dichte rijen. Het was ook niet om zonder tranen aan te zien. Het was de Vleesgeworden Angst, die daar voor ons voorbij trok.’

Peter Dillingh (1966) is beleidsmedewerker bij de CDA-Tweede Kamerfractie. Van 2004 tot 2014 was hij redactielid (vanaf 2007 eindredacteur) van het Historisch Tijdschrift GKN. Hij publiceert regelmatig over lokale kerkgeschiedenis, onder andere over de Gereformeerde Kerk in Tilburg, Tussen Rome en Dordt (1994). Dit artikel is een ingekorte versie van een verhaal dat eerder verscheen in Tilburg: tijdschrift voor geschiedenis, monumenten en cultuur.

NB: Dillingh is nog op zoek naar een foto van ds. Huismans te midden van gemobiliseerde Friezen. Als u zo’n prent in uw familiearchief heeft, houdt hij zich van harte aanbevolen. U kunt contact met hem opnemen via peterdillingh@hetnet.nl

De gereformeerde kerk aan de Lange Nieuwstraat in Tilburg, omstreeks 1915. Foto: collectie Peter Dillingh